Review/Recension

KAISA LAAKSONEN **AIKUISEN OHJAAMAT, HUOMIOTA HAKEVAT JA ITSENÄISET LAPSET**

Lapsifiguurit suomalaisissa kuvakirjoissa vuosina 2000–2015

Turun yliopisto/Åbo universitet, 2025 (280 s.)

Kaisa Laaksonen, verksamhetsledare vid Barnboksinstitutet i Finland, disputerade i december 2025 på en finskspråkig avhandling om finländsk bilderbok. Studien utgör ett välkommet bidrag till den finländska bilderboksforskningen, som är ett begränsat men växande fält, men är också relevant utanför det finska språkets gränser, särskilt för den svenska och nordiska bilderboksforskningen.

Avhandlingen med titeln *Aikuisen ohjaamat, huomiota hakevat ja itsenäiset lapset. Lapsifiguurit suomalaisissa kuvakirjoissa vuosina 2000−2015* (Barn som vägleds av vuxna, barn som söker vuxnas uppmärksamhet och självständiga barn. Barnfigurer i finsk bilderbok 2000-2015) undersöker ett urval bilderböcker publicerade under de första femton åren av 2000-talet, en period då bilderboksutgivningen i Finland växte kraftigt och gradvis förnyades. Syftet och de fem forskningsfrågor som avhandlingen söker svar på är att beskriva de barnfigurer som förekommer samt deras egenskaper, att granska de kulturella och samhälleliga barnsyner som influerat barnfigurerna samt de bilderboksberättande aspekter som använts för att gestalta barnfigurerna och, därtill, att beskriva hur bilderboken placerar sig på det litterära fältet åren 2000–2015.

Utifrån intresset för hur barnkaraktärer gestaltas i relation till såväl närvarande som frånvarande vuxna granskas 246 bilderböcker (inbegripande 28 finlandssvenska titlar) med barn i huvudrollen som agerar i vardaglig närmiljö såsom hem, förskola och skola. Materialurvalet begränsas ytterligare till bilderböcker som berättar

©2026 M. Lassén-Seger. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 49, 2026 http://dx.doi.org/10.14811/clr.v49.1095

en sammanhängande historia och utesluter faktabilderböcker. Bilderboksmediet förstås som främst riktat till barn, med vuxna som närvarande hög- och medläsare.

Avhandlingens teoretiska ingång kan närmast betraktas som brett eklektisk. Studien använder teoretiska begrepp hämtade från sociologiskt förankrad barnlitteraturforskning (som till exempel aetonormativitet, childism/adultism), intersektionella studier (av kön, etnicitet, klass, aktörskap, ålder), samt bilderboksteori och narratologi (exempelvis ikonotext, berättarperspektiv, fokalisering, tilltal).

För att understryka studiens förankring i en socialkonstruktivistisk och sociologisk diskurs använder Laaksonen begreppet ”lapsifiguurit” (barnfigurer), snarare än litteraturvetenskapens barnkaraktärer. Eftersom uppfattningen om barn speglas i uppfattningen om vuxna och de två är – på gott och ont – ständigt intrasslade i varandra, uppmärksammar Laaksonen den maktbalans som ständigt förhandlas fram i barn-vuxenrelationer. Studien sällar sig därmed till den starka tradition inom barnlitteraturforskningen som sedan 1990-talet söker ökad förståelse för litteraturkategorins betydelser genom att skärskåda gestaltningen och betydelsen av böckernas barnkaraktärer. Bokbarnen läses som komplexa litterära konstruktioner som härbärgerar en mångfald av – ofta motstridiga och överlappande – kulturella, psykologiska, sociala och pedagogiska diskurser. Barnlitteraturen uppfattas därmed som central aktör i ett växelspel där gestaltningen av barnboksbarnen präglas av sitt samhälles barnsyn och vice versa.

Denna socialkonstruktivistiska infallsvinkel är inte ny men ständigt omförhandlad. Medan tidigare forskare som exempelvis John Stephens, Torben Weinreich och Perry Nodelman underströk barnlitteraturen som i grunden socialiserande, didaktisk och pedagogisk har senare forskare såsom exempelvis David Rudd, Maria Lassén-Seger, Clementine de Beauvais och Marah Gubar betonat barnlitteraturens potential att uttrycka motstånd, göra uppror mot normer och fungera som en arena där barn- och vuxendiskurser inte bara bekräftas, utan också ifrågasätts och omförhandlas. Laaksonen påpekar visserligen att hon i sin syn på bilderboken utgår ifrån att estetik och pedagogik inte utesluter varandra utan agerar i bredd, men grundar ändå sina analyser mest på den förstnämnda, äldre forskningstraditionen som tvekar inför att se barnlitteraturens möjligheter bortom de uttalat didaktiskt uppfostrande. Detta kunde ha undvikits genom att svänga om teoribeskrivningen och tydligare ta avstamp i de nyare teorierna om barnlitteraturens möjligheter som erkänner barnläsares agens och ser barn- och vuxenlitteraturen som

besläktade snarare än väsensskilda. En sådan tydligare uppdaterad barnlitteratursyn hade också varit fruktbar för att utöka bilderboksanalysernas komplexitet och nå bortom det som sker på böckernas ytplan.

Avhandlingen är på det stora hela välskriven och lätt att följa, men en aspekt gällande kapitelindelningen är inte helt optimal. Utifrån titeln, syftet och forskningsfrågorna ges intrycket att analysen kommer att koncentreras till kapitlen 4–6 där de tre barnfigurerna presenteras, men i själva verket presenteras många viktiga analytiska slutsatser om materialet redan i kapitlen 2 och 3. Om dessa resonemang hade lyfts ut och i stället integrerats i analyskapitlen 4–6 hade onödiga upprepningar undvikits och den intersektionella analysen, som nu aktiveras så gott som enbart i kapitel 3, kunde ha knutits tätare till barnfigurerna och gett de, nu rätt kortfattade, bilderboksanalyserna i kapitlen 4–6 ökat djup.

Paletten av teoretiska och metodiska begrepp i avhandlingen är inte nyskapande, men Laaksonens tre typer av bilderboksbarn – barn som vägleds av vuxna, barn som söker vuxnas uppmärksamhet och självständiga barn – har ändå sina poänger då de stiger fram som tätt utkristalliserade ur materialet. De tre övergripande barnfigurerna indelas därtill i flera underkategorier utifrån representativa bilderboksexempel. För att visa på omfattningen och karaktären av dessa barnfigurer följer här en summering.

I kapitel 4 lyfts bilderböcker där barn i trygg hemmiljö interagerar med idealiskt tålmodiga och inkännande vuxna som möter deras behov. Exemplen som diskuteras omfattar bland annat Kristiina Louhis Tomppa-böcker och Maikki Harjannes Minttu-böcker. Kapitlet omfattar också bilderböcker där barnfiguren vägrar följa de vuxnas råd med komisk konsekvens. Här nämns exempelvis Tiina och Sinikka Nopolas och Markus Majaluomas Rauhallinen Erkki-böcker (Lugna Erkki-böcker) samt Malin Kiveläs och Linda Bondestams *Bröderna Pixon och tv:ns hemtrevliga sken* (2013). Medan den förstnämnda bokserien handlar om en överraskande lugn och tystlåten pojke som vägrar morska upp sig trots de vuxnas uppmuntran, figurerar i den senare titeln fyra undernärda, bleka innesittande pojkar som motsätter sig vuxenvärldens sundhetsideal. Med drastisk överdriftskomik driver dessa bilderböcker med vuxenvärldens uppfostringsideal och -normer.

I kapitel 5 behandlas bilderböcker där konflikter uppstår då barn och vuxna pratar förbi varandra, som i Päivi Franzons och Sari Airolas *Surusaappaat* (Sorgestövlar, 2006) där föräldrarna inte förstår att dela sin sorg över en bortgången älskad äldre släkting

med sitt barn, eller när barnfiguren inte förstår eller missförstår vad de vuxna säger. Kapitlet omfattar också bilderböcker som Mervi Lindmans Memmuli-böcker där barnfiguren hanterar sina rädslor och fångar föräldrarnas uppmärksamhet med hjälp av lek och fantasi, liksom bilderböcker där de vuxna inte förmår axla sitt ansvar och barnfiguren, mot sin vilja, tvingas överta ansvaret. Den sistnämnda kategorin omfattas av tre finlandssvenska bilderböcker, vilket stärker Laaksonens slutsats om att de finlandssvenska bilderböckerna från den undersökta perioden är mer benägna att ifrågasätta idyll och harmoni i barn-vuxenförhållandet samt tilltala såväl barnläsare som vuxna medläsare. De tre bilderböcker som statuerar exempel på detta är Sanna Tahvanainens och Sari Airolas *Silva och teservisen som fick fötter* (2011), Sanna Tahvanainens och Jenny Lucanders *Dröm om drakar* (2015) samt Minna Lindebergs och Linda Bondestams *Boggan och Kyösti Kekkonen* (2015) där de vuxnas temperament, stress och självupptagenhet tvingar barnfigurerna att agera och säga ifrån.

Den självständiga barnfigur som behandlas i kapitel 6 utgör även den tredje och sista övergripande barnfiguren. Här placerar Laaksonen bilderböcker vars barnfigurer agerar tillsammans utan vuxen inblandning, som i Anneli Kantos och Noora Kattos bilderboksserie om de fem vilda barnen Virtanen eller i Aino Havukainens och Sami Toivonens *Tatu ja Patu päiväkodissa* (2004, *Sixten & Blixten på dagis*, 2008) där en grupp barn får förklara hur ett dagis fungerar för de vetgiriga upptäckarna Sixten och Blixten som tror att de besöker ett spa. Hit hänförs också bilderböcker där de vuxnas inskränkthet eller oförmåga bidrar till barnfigurens självständiga agerande som i Katri Kirkkopeltos *Millin Tuumat* (Millis tankar, 2003) där flickan Milli introducerar en brödratrio av excentriska vetenskapsmän till sagor, lek och livsglädje, eller i Markus Majaluomas humoristiskt karnevalistiska Isä-serie (Pappa-serie) där familjens tre barn lyckas entusiasmera sin efter en lång arbetsdag utmattade pappa att delta i deras lekar.

Bilderböcker där barnfigurer interagerar med fantasi- eller sagofigurer som framställs ur barnets perspektiv som vore de levande, tillförs också kategorin självständigt agerande barnfigurer. Timo Parvelas och Jussi Kaakinens Taro-böcker där pojken Taro drar i väg på äventyr med sin fantasivän som är en stor björn, samt Maija och Anssi Hurmes *Fladdermuspojken* (2014) i vilken pojken Ilmari finner kraft i vardagen genom sin superhjältelek är några exempel på detta.

Allra sist formulerar Laaksonen en intressant underkategori av bilderböcker där barnfigurens självständighet formuleras utifrån

ikonotextens konsekventa barnperspektiv. I Anneli Kantos och Jutta Kivilompolos *Jakke ja Simo* (Jakke och Simo, 2009) består texten enbart av barnens egna röster och tankar. En vuxen röst som förklarar eller kommenterar händelserna saknas helt. I Tove Appelgrens och Salla Savolainens *Vesta-Linnéas svartaste tanke* (2008) samt *Vesta-Linnéa i månskenet* (2013) är berättarrösten heterodiegetisk men ofta fokaliserad genom flickan Vesta-Linnéa, vilket ger en inblick i barnfigurens växlande humör och svårhanterliga känslor av att känna sig utanför. I Riitta Jalonens och Kristiina Louhis bilderbokstrilogi *Tyttö ja naakkapuu* (Flickan och kajorna, 2004), *Minä, äiti ja tunturihärkki* (Jag och mamma och renens öga, 2005) samt *Revontulilumi* (Norrskenssnö, 2006) skapas en liknande introspektiv effekt utifrån barnperspektivet i text och bild.

Laaksonens val att överblicka ett omfattande material leder till att bilderboksanalyserna ovan begränsas till att kortfattat kommentera avhandlingens kärnfrågor, och – som tidigare konstaterats – erbjuds inte någon teoretiskt djuplodande analys. En annan och kanske mer givande väg hade varit att, utöver att integrera den intersektionella analysen i diskussionen om barnfigurerna, välja ut färre bilderböcker för en djupare analys och nämna övriga exempel som bakgrund. Analysen av barnfigurerna kunde också ha berikats av att inkludera bilderböcker där barnfigurer uppträder i form av förmänskligade djur eller föremål. Det är också en fråga Laaksonen själv ställer i sammanfattningen där hon blickar framåt mot fortsatt forskning utifrån avhandlingens resultat.

Det oaktat har avhandlingen också sina styrkor. Kapitel 2 som ger en historisk överblick över finländsk barnboksillustration och en lägesbeskrivning av det finländska bilderboksfältet under den undersökta perioden 2000–2015 bidrar med ny kunskap. Här visar Laaksonen exempelvis hur den tidiga finländska bilderboken är transnationell och starkt influerad av nordisk, särskilt svensk, bilderbok. Hon konstaterar också utifrån sitt breda perspektiv som överbryggar lands- och språkgränser att den finlandssvenska bilderboken under den undersökta tidsperioden är mer experimenterande än den finska. Det delvis litteratursociologiskt orienterade kapitlet ger även värdefulla insikter i de finländska förlagens betydelse för bilderboksutgivningen. Framför allt kommenterar Laaksonen den rika förekomsten av bilderbokslångserier och beskriver de omvälvande förändringar som skedde inom bokbranschen under 2000-talets första decennier, från digitaliseringens inverkan på utgivningen till bilderbokskritikens kris och läsfrämjande insatser för

att sprida kunskap om och uppmana till bilderboksläsning. Här kunde Laura Valojärvis avhandling *The Cycle of Creative Resources. The Creative Process and Creative Well-being from the Perspective of Picturebook Illustrators* (2021) från Aalto-universitetet, som saknas i den annars späckade litteraturlistan, ha använts för att belysa de finländska bilderbokskonstnärernas faktiska villkor som framkommer i Valojärvis rika intervjumaterial.

Övriga resultat av betydelse som presenteras i Laaksonens studie är hur den bilderbok som undersöks präglas av en realistiskt orienterad konservativ barndomsidyll iögonenfallande fri från samtida teknologi, utmanande samhälleliga frågor och svåra ämnen. Den heteronormativa kärnfamiljen dominerar. Skilsmässor eller frågor som berör alternativa familjekonstellationer, klass, rasifiering eller ekonomiska bekymmer är, förutom enstaka undantag, så gott som obefintliga. Indelningen i flickor och pojkar är tydligt binär, men bådadera gestaltas som likvärdigt starka och aktiva. Det är först efter 2015, påpekar Laaksonen, som finländsk bilderbok i högre grad börjar skildra etnisk mångfald och icke-binärt könade barn- och vuxenfigurer.

Laaksonen visar också i kapitel 3 hur bildsättningen av barnet präglas av ett påtagligt manér, nämligen att avbilda barnet som en figur med stort runt huvud och liten spenslig kropp (nästan som vore barnfiguren en med tidiga barnteckningar besläktad huvudfoting). Bildstilen i de undersökta bilderböckerna präglas överlag av enkelhet och naivism samt har drag av karikatyr och animation. Detta är en iakttagelse som vore värdefull att följa upp i kommande studier där bilderböckernas visuella bildspråk skulle ges mer utrymme.

Gärna kunde dessa och flera andra av avhandlingens resultat få komma en bredare, internationell publik till godo, till exempel i form av artiklar på svenska eller engelska. Laaksonens bilderboksstudie bärs upp av sina kontaktytor till internationell och nordisk bilderboksforskning och är därför av intresse för en större krets utöver finländska bilderboksforskare.

Maria Lassén-Seger
Docent i barn- och ungdomslitteratur, Litteraturvetenskap
Åbo Akademi